

Аліна Страшкевіч ♦ Alina Strashkevich

Варшаўскі ўніверсітэт, Польшча

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9254-7000>

e-mail: a.straszkiev@student.uw.edu.pl

Andriej Moskwin (red.). 2025. *Literatura białoruska po 1986 roku. Nowe spojrzenie*. Warszawa: Katedra Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego. 222 s.

Пасля 1986 года беларуская літаратура ўвайшла ў новы этап – зменаў, пошукаў, пераасэнсавання і выпрабаванняў. Менавіта гэты перыяд стаў прадметам даследавання ў манаграфіі *Беларуская літаратура пасля 1986 года. Новы погляд* пад рэдакцыяй прафесара Варшаўскага ўніверсітэта, загадчыка кафедры беларусістыкі, аўтара шматлікіх манаграфій і публікацый, прысвечаных беларускай літаратуры і сучаснай беларускай драматургіі, Андрэя Масквіна.

Новае выданне пад яго рэдакцыяй – гэта не проста навуковы зборнік пра беларускую літаратуру, а важнае сведчанне часу. Аўтары – даследчыкі і пісьменнікі – азіраюцца на апошнія тры дзесяцігоддзі літаратурнага працэсу, спрабуючы зразумець, як пасля пералому 1986 года змяніліся мова, формы пісьма і само ўяўленне пра свабоду. Замест сухога аналізу тэкстаў чытач атрымлівае жывыя галасы, што разам ствараюць панарамную карціну беларускай культуры – ад канца савецкай эпохі да вопыту пратэстаў 2020 года.

Кніга складаецца з дзвюх частак. Першая частка ўключае навуковыя тэксты, падрыхтаваныя супрацоўнікамі кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта, аспірантамі Доктарскай школы гуманітарных навук (і адначасна выпускнікамі) кафедры беларусістыкі, а таксама незалежнымі даследчыкамі з Беларусі і іншых еўрапейскіх краін. У другой частцы змешчаны кароткія эсэ, рэцэнзіі і ўспаміны, напісаныя даследчыкамі, літаратурнымі крытыкамі і пісьменнікамі.

Першы блок тэкстаў першай часткі манаграфіі прысвечаны інстытуцыям і трансфармацыям літаратурнага жыцця. Алесь Аркуш у серыі сваіх артыкулаў паказвае, як у 1990-я гады беларуская літаратура паступова вызвалялася ад дзяржаўнай сістэмы – новай асновай сталі незалежныя

выданні і выдавецтвы, такія як “Наша Ніва”, “Arche”, “Дзеяслоў”, “Калоссе”. У наступным тэксце А. Аркуш аналізуе маніфесты Таварыства Вольных Літаратараў і тое, як фармавалася самасвядомасць пакалення 1990-х, якое вырашыла абнавіць мову і мастацкія прынцыпы. У артыкуле пра наваполацкае аб’яднанне “Крыніцы” ён апісвае, як маладыя аўтары канца 80-х стварылі альтэрнатыўную школу творчасці, незалежную ад Саюза пісьменнікаў. Тэкст пра беларускі постмадэрнізм фіксуе першыя спрэчкі пра межы новай эстэтыкі і яе сувязь з нацыянальнай ідэнтычнасцю.

З гэтымі даследаваннямі пераклікаюцца артыкулы Віктара Жыбуля і Аліны Страшкевіч. В. Жыбуль прапануе ўласную перыядызацыю пакаленняў – ад “бум-бам-літоўскага” да “постбум-бам-літоўскага”, паказваючы, як перформанс і авангард праніклі ў беларускую літаратуру. А. Страшкевіч у гутарках з беларускімі пісьменнікамі аднаўляе гісторыю аб’яднання “Тутэйшыя” (1986–1989), якое стала лабараторыяй новай літаратурнай ідэнтычнасці і сімвалам адыходу ад савецкіх канонаў.

Адметны раздзел зборніка – артыкулы Яна Лайкова, прысвечаныя сучаснай прозе. У першым тэксце даследчык стварае своеасаблівую панараму сучасных аўтараў – ад Алены Брава і Андрэя Федарэнкі да іх маладзейшых калег Міколы Адама, Андрэя Адамовіча, Кірыла Стаселькі і Юліі Шаровай – і паказвае, як літаратура канца XX – пачатку XXI стагоддзя спалучае традыцыю і эксперымент. У другім сваім артыкуле Я. Лайкоў даследуе постапакаліптычныя сюжэты ў творах Алеся Адамовіча, Васіля Гігевіча, Юрыя Станкевіча і Віктара Марціновіча як спосаб мастацкага асэнсавання катастрофы і пераацэнкі каштоўнасцей.

Марыюш Каліцінскі ў сваім тэксце прадстаўляе і інтэрпрэтуе прыёмы сакралізацыі, якія выкарыстоўвае беларускі паэт Рыгор Барадулін, звяртаючыся да празаіка і свайго блізкага сябра Васіля Быкава.

Асаблівай ўвагі заслугоўвае артыкул рэдактара зборніка Андрэя Масквіна. Яго тэкст прысвечаны драме Андрэя Курэйчыка *Пакрыўджаныя. Беларусь(сія)*. Гэта адно з першых навуковых даследаванняў беларускай драматургіі, што нарадзілася з падзей 2020 года, – прыклад таго, як тэатр імгненна рэагуе на палітычную траўму і ператвараецца ў прастору грамадзянскага супраціву.

Другая частка манаграфіі – гэта, як адзначалася вышэй, збор эсэ, рэцэнзій і мемуараў даследчыкаў, пісьменнікаў і мастакоў. Яны ствараюць жывую і асабістую карціну беларускага літаратурнага працэсу апошніх дзесяцігоддзяў і прапануюць новы погляд на ўжо вядомыя з’явы, раскрываючы іх знутры – вачыма ўдзельнікаў і сведкаў эпохі.

Ігар Сідарук у сваіх успамінах вяртаецца да дзейнасці Таварыства Вольных Літаратараў, апісваючы атмасферу, людзей і ідэі, што сфармавалі незалежную літаратурную сцэну канца XX стагоддзя.

Алесь Аркуш звяртаецца да амаль забытага эпизоду літаратурнай гісторыі – спробы стварэння ў канцы 1980-х – пачатку 1990-х гадоў паэтычнай групы “Унія”. Яе ўдзельнікі імкнуліся аб’яднаць маладых аўтараў новай хвалі вакол агульных эстэтычных прынцыпаў і незалежнага погляду на мастацтва.

Зміцер Вішнёў прапануе асабістыя нататкі пра сучасную беларускую літаратуру – разважанні пра яе праблемы, развіццё і каштоўнасці. Тэксты пісьменніка поўныя іроніі і любові да роднай культуры, якую аўтар бачыць як жывы арганізм, што шукае свой шлях.

Мастачка Таццяна Козік распавядае пра супрацу Таварыства Вольных Літаратараў з беларускімі мастакамі – перш за ўсё з Алесем Пушкіным, які актыўна падтрымліваў аб’яднанне і афармляў яго выданні. Яе тэкст злучае літаратуру і візуальнае мастацтва, паказваючы, як агульная энергія свабоды аб’ядноўвала творцаў розных напрамкаў.

Асобную частку манаграфіі складаюць рэцэнзіі, змешчаныя ў другой частцы выдання. Паэтка Вольга Гапеева ў сваіх тэкстах падрабязна разглядае два раманы Змітра Вішнёва – *Калі прыгледзецца – Марс сіні і Я – тое мяса, якое прыгатаваў Зміцер* (2025), паказваючы, як эксперымент з формай пераўтвараецца ў спосаб асэнсавання рэчаіснасці.

Вольга Бубіч звяртаецца да кнігі Вольгі Гапеевай *Кэмэл-Трэвэл*, разважаючы пра памяць, ідэнтычнасць і сталенне праз аналіз аўтабіяграфічнага досведу паэткі. Пра аўтабіяграфічны раман *Кэмэл-Трэвэл* піша і Уладзіслаў Гарбацкі. Даследчык таксама аналізуе зборнік В. Гапеевай *Чорныя макі* і кнігу *Словы, якія са мной адбыліся* – пра мову, маўчанне і жаночы досвед у трывожны час, дзе слова становіцца формай унутранага супраціву.

Такім чынам, рэдактару выдання Андрэю Масквіну ўдалося аб’яднаць акадэмічную дакладнасць і асабістае гучанне, сабраўшы тэксты, здольныя распавесці не толькі пра літаратуру, але і пра час, у якім яна жыве. Варта адзначыць, што манаграфія падрыхтаваная калектывам кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта і выйшла ў вельмі важны для адзінкі момант – 70-годдзе гэтага падраздзялення, заснаванага ў 1956 годзе.